

Міністерство освіти і науки України

Модельна навчальна програма

«Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс)»

для закладів загальної середньої освіти

(авт. Гісем О. В., Мартинюк О. О., Гісем О. О., Охредько О. Е.)

«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»

наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795
(у редакції наказу Міністерства освіти і науки від 13.12.2021 № 1358)

ДОСЛІДЖУЄМО ІСТОРІЮ І СУСПІЛЬСТВО

(інтегрований курс)

Цикл: адаптаційний, 5—6 класи

Освітня галузь: громадянська та історична

Автори: Олександр Гісем, Олександр Мартинюк, Ольга Гісем, Олег Охредько

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Модельна навчальна програма «Досліджуємо історію і суспільство» (інтегрований курс) розроблена на основі Державного стандарту базової середньої освіти і є основою для подальшого інтегрування предметів і курсів громадянської та історичної галузі в 7—9 класах.

Освітньою **метою** курсу «Досліджуємо історію і суспільство» є сприяння формуванню в учнів та учениць загальнолюдських цінностей, розвиток ідентичності громадянина України на засадах патріотизму й гідності, поваги до прав і свобод людини та визнання цінності верховенства права; ознайомлення з процесами розвитку людського суспільства, взаємовідносин людини із суспільством та природою через осмислення минулого, сучасного й взаємозв'язку між ними.

Завдання курсу — підготувати здобувачів освіти до усвідомленого вивчення історії та громадянських курсів, дати базовий понятійний апарат і навички дослідницької діяльності у відповідності з віковими особливостями. Крім того, курс покликаний формувати здатність до практичного використання, творчого втілення набутих компетентностей у повсякденному житті в суспільстві.

Запропонований навчальний курс базується на таких **світоглядних принципах і ціннісних орієнтирах**:

- утвердження морально-етичних (гідність, рівність, справедливість, толерантність та культурне різноманіття, турбота, чесність, довіра);
- соціально-правових (верховенство права, нетерпимість до корупції та фаворитизму, патріотизм, екологічно-етична цінність, соціальна відповідальність);

- особистісно орієнтованих цінностей (самореалізація, лідерство, свобода).

Модельна програма інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» побудована за такими **принципами:**

— **україноцентризму**, який передбачає, що історія України є органічною складовою історії світу, а світова історія певною мірою твориться в Україні;

— **науковості**, відповідно до якого зміст і очікувані результати навчання відповідають досягненням сучасної історичної науки;

— **доступності**, тобто врахування вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей 10—12 років;

— **системності**, відповідно до якого історія та суспільство розглядаються як комплекси компонентів — культурно-історичних епох, процесів, явищ, подій та ідей, на які впливають природні й соціальні чинники;

— **спадкоємності**, пов'язаності навчального матеріалу з вивченим у початковій школі, зокрема в межах курсу «Я досліджую світ».

Адаптаційний курс «Досліджуємо історію і суспільство» має елементи як пропедевтичного (вступного), так і інтегрованого систематичного курсу історії та суспільствознавства.

Вимоги до знань і вмінь курсу здобувачів освіти базуються на знаннях та вміннях, яких вони набули в початковій школі в громадянській та історичній освітній галузі.

Курс «Досліджуємо історію і суспільство» перш за все спрямований на результат.

Для досягнення поставленої мети здобувачі освіти під час розгляду курсу «Досліджуємо історію і суспільство» мають діяти таких **обов'язкових результатів навчання:**

1. Історико-хронологічне мислення, орієнтація в історичному часі, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між подіями, явищами і процесами, діяльністю людей та її результатами в часі, виявлення змін і тяглості в житті суспільства.

2. Геопросторове мислення, орієнтація в соціально-історичному просторі, виявлення взаємозалежності в розвитку суспільства, господарства, культури й навколишнього середовища.

3. Критичне мислення, робота з різними джерелами інформації та формулювання історично обґрунтованих питань.

4. Системне мислення, виявлення взаємопов'язаності, взаємозалежності та взаємовпливу суспільних явищ, історичних подій, явищ, процесів, постатей у контексті відповідних епох; розуміння множинності трактувань минулого і сучасного та зіставлення їхніх інтерпретацій.

5. Розуміння множинності трактувань минулого і сучасного та порівняння їхніх інтерпретацій.

6. Усвідомлення власної гідності, реалізація власних прав і свобод, повага до прав та гідності інших осіб, виявлення толерантності, протидія проявам дискримінації.

7. Дотримання демократичних принципів, конструктивна взаємодія з іншими особами, спільнотою закладу освіти, місцевою громадою і суспільством, приєднання до розв'язання локальних, загальнонаціональних і глобальних проблем.

8. Осмислення необхідності утвердження верховенства права й дотримання правових норм для забезпечення сталого розвитку суспільства.

Під час реалізації програми здобувачі освіти мають формувати **ключові та предметні компетентності**.

Ключові компетентності:

- вільне володіння державною мовою;
- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- математична компетентність;
- компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій;
- інноваційність;
- екологічна компетентність;
- інформаційно-комунікаційна компетентність;

- навчання впродовж життя;
- громадянські та соціальні компетентності;
- культурна компетентність;
- підприємливість і фінансова грамотність.

Предметні компетентності:

Хронологічна компетентність — уміння орієнтуватися в історичному часі, встановлювати близькі та далекі причинно-наслідкові зв'язки, розглядати суспільні явища в конкретно-історичних умовах, виявляти зміни і тяглість життя суспільства.

Просторова компетентність — уміння орієнтуватися в історичному просторі та знаходити взаємозалежності в розвитку суспільства, господарства, культури й природного довкілля.

Інформаційна компетентність — уміння працювати з джерелами історичної інформації, інтерпретувати зміст джерел, визначати їхню надійність, виявляти і критично аналізувати розбіжності в позиціях авторів джерел.

Логічна компетентність — уміння визначати та застосовувати теоретичні поняття для аналізу й пояснення історичних подій і явищ, ставити запитання та шукати відповіді, розуміти множинність трактувань минулого та зіставляти різні його інтерпретації.

Аксіологічна компетентність — уміння формулювати оцінку історичних подій та історичних постатей, суголосну до цінностей та уявлень відповідного часу або відповідної групи людей, осмислювати зв'язки між історією і сучасним життям.

Наскрізнi вміння для всіх ключових компетентностей:

- читати з розумінням;
- висловлювати власну думку усно й письмово;
- критично та системно мислити;
- творити;
- проявляти ініціативу;

- логічно обґрунтовувати позицію;
- конструктивно керувати емоціями;
- оцінювати ризики;
- приймати рішення;
- розв'язувати проблеми;
- співпрацювати з іншими.

В основі формування компетентностей учнів та учениць покладено:

- досвід учнів та учениць як здобувачів освіти;
- потреби учнів та учениць, що мотивують до навчання;
- знання та вміння учнів та учениць, набуті в освітньому середовищі (у школі, родині) та соціальних ситуаціях.

Формулювання очікуваних результатів навчання посідає в програмі перше місце порівняно з формулюванням змісту навчального матеріалу та має:

- змістовний компонент;
- діяльнісний компонент;
- ціннісний компонент.

У вивченні курсу пріоритетним є:

- оволодіння базовими методами дослідження історії і суспільства;
- дослідження минулого України в контексті світової історії;
- досягнення очікуваних результатів через діяльність (фронтальну, індивідуальну, групову, проєктну, творчу тощо);
- усвідомлення власної гідності, повага до прав і свобод людини, визнання цінностей верховенства права, протидія проявам нерівності та дискримінації;
- усвідомлення ключових соціальних процесів, що впливають на життя людей.

Структура програми

Вступ

Розділ I. Людина, суспільство, історія

Розділ II. Стадії розвитку суспільства. Історичний процес. Час в історії

Розділ III. Людина у просторі життєдіяльності. Історичний простір. Історичне мислення

Розділ IV. Інформація та її цінність. Історичні джерела. Сучасні підходи до дослідження і вивчення історії

Розділ V. Первісні часи: людина, громада, зародження суспільства

Розділ VI. Зародження перших цивілізацій. Людина і держава. Українські землі на зорі цивілізаційного розвитку

Розділ VII. Розквіт перших цивілізацій держав та їхній вплив на території України

Розділ VIII. Античний світ: зародження демократії. Античність на українських землях

Перші чотири розділи вивчаються в 5 класі та мають переважно пропедевтичний характер. Вони дозволяють формувати в учнів та учениць знання, уміння та навички, необхідні для опанування як громадянського, так і історичного контексту. Саме пропедевтичний курс закладає основи для розуміння майбутніх курсів, надає елементарні вміння працювати з джерелами, текстами, завданнями. Крім того, розділи курсу послідовно формують підходи до опанування інформації та вміння з нею працювати.

Наступні чотири розділи, що вивчаються в 6 класі, започатковують систематичний інтегрований курс історії, який базується на розумінні розвитку суспільств в історичній ретроспективі через епохи Первісного та Стародавнього світів. Запропонований підхід дозволить учням та ученицям не тільки усвідомити історичний шлях людства, а й розглянути особливості появи та перших кроків людського суспільства. Особливо акцентується увага на розвитку різних суспільств на українських землях, на цивілізаційних здобутках людства, які вплинули на минулі та сучасні цивілізації, а також на прояви багатоманітності та полікультурності.

Матеріал основної частини складається з блоків **«Очікувані результати навчання»**, **«Пропонований зміст навчального предмета/інтегрованого курсу»**, **«Види навчальної діяльності, орієнтовні приклади»** та викладений у вигляді таблиці.

Блок **«Очікувані результати навчання»** містить вимоги відповідно до Державного стандарту, що викладені через очікувані дії учнів та учениць: **демонструє, пояснює, встановлює, співвідносить** (у яких указуються необхідні вимоги щодо досягнення очікуваних результатів навчання, перелік відповідних термінів і понять, рекомендованих для опанування розділу тощо).

Блок **«Пропонований зміст навчального предмета/інтегрованого курсу»** поділений на розділи відповідно до структури програми та включає орієнтований зміст матеріалу.

Блок **«Види навчальної діяльності, орієнтовні приклади»** є орієнтовним і розрахований на психолого-вікові можливості учнів та учениць 5—6 класів. Учитель/вчителька може самостійно комбінувати запропоновані види або обирати власні.

Програма надає вчителю/вчительці широкі можливості для самостійного наповнення навчальної роботи змістом відповідно до конкретних умов, залишає простір для самостійних дій щодо форм і методів навчальної роботи.

У програмі немає розподілу навчальних годин за розділами. Учитель/вчителька самостійно визначає тривалість опрацювання того чи іншого розділу. Автори намагалися рівномірно розподілити навчальний матеріал за семестрами. На кожен семестр припадає два розділи. Наприкінці вивчення кожного розділу передбачено узагальнення і тематичний контроль, форму якого обирає вчитель/вчителька. За потреби вчитель/вчителька може змінити порядок розділів програми, використовувати як пряму, так і зворотну хронологію, планувати вивчення інших (не тільки визначених у програмі) історичних осіб, подій, пам'яток, акцентуючи увагу на розумінні історії України та загальносвітових суспільних процесах.

Шляхи реалізації програми

- Реалізація курсу можлива за рахунок використання активних методів навчання, особливо інтерактивних.
- Учні та учениці мають поєднувати як урочну, так і позаурочну діяльність із використанням офлайн та онлайн засобів навчання.
- Навчання має поєднувати індивідуальну роботу поряд із груповою в усіх формах (парна, малі та великі групи).
- Курс поєднує теоретичну та практичну роботу шляхом проведення творчих, практичних та лабораторних робіт.
- Навчання має базуватися на позитивній атмосфері з урахуванням досвіду як дітей, так і педагогів.
- Знайомство з розвитком суспільства бажано проводити на основі життєвих ситуацій, кейсів реальних подій за допомогою аналізу, рольових і ситуаційних ігор, форум-театру та інших методів.
- Діяльність учителя/вчительки не має обмежуватися тільки пропонованими методами, бажано застосовувати власні, експериментальні, творчі форми.

Основна частина

5 клас

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета/інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності, орієнтовні приклади
Вступ		
<p>Демонструє: — розуміння мети курсу; — вміння користуватися підручником.</p> <p>Пояснює: — головні завдання курсу.</p> <p>Встановлює: — зв'язок зі знаннями, отриманими з інших навчальних курсів.</p> <p>Співвідносить: — власні уявлення з отриманими знаннями</p>	<p>Мета і завдання курсу «Досліджуємо історію і суспільство».</p> <p>Знайомство з підручником, робочим зошитом і методами навчання.</p> <p>Повторення та актуалізація знань із початкової школи</p>	<p>Як впоратися Фронтальна робота: — пояснення вчителя/вчительки, що супроводжується аналізом структури й можливостей підручника та додаткових посібників; — одночасне виконання учнями та ученицями пізнавальних завдань для з'ясування мети курсу.</p> <p>Групова, парна робота: — взаємодія учнів та учениць у складі пар або малих груп для знайомства з підручником, усвідомлення необхідності його елементів.</p>

		<p>Індивідуальна робота: — наведення прикладів дослідження історії і суспільства; — виконання вправ із добирання інформації за заданими критеріями.</p> <p>Диференціація: — вправа на розуміння поняття «соціальні цінності»</p>
<p>Розділ I. Людина, суспільство, історія</p>		
<p>Демонструє: — вміння коментувати текст підручника; — повагу до різноманіття серед людей; — розуміння, що таке цінності, мораль, суспільство; — несприйняття утисків, насильства, цькування (булінгу), проявів нерівності або несправедливості, конструктивну реакцію на такі випадки; — розуміння проблем різних</p>	<p>Біологічне та соціальне в людині. Біологічний вимір людського різноманіття. Вплив діяльності людини на навколишнє середовище. Екологічні проблеми в минулому й сучасності. Залежність життя людини й суспільства від природних змін, науково-технічних винаходів і соціальних обставин. Людина — творець</p>	<p>Як впоратися Фронтальна робота: — пояснення вчителя/вчительки, що супроводжується поясненням нових ключових понять; — коментоване читання; — одночасне виконання учнями та ученицями пізнавальних завдань; — тренінг «Рівні та різні»; — дидактичні ігри; — дискусія «Минуле в моєму</p>

<p>спільнот з урахуванням інтересів їхніх представників;</p> <ul style="list-style-type: none"> — вміння наводити аргументи під час дискусії, використовувати відповідну лексику, логічно обґрунтовувати позицію; — вміння застосовувати принцип та механізм демократії в реальному житті; — стандарти доброчесної поведінки; — розуміння, що таке історія та в чому полягає її багатоманітність; — співпереживання у стосунках з людьми; — вміння вирізняти прояви «мови ворожнечі»; — власне судження про цінність для суспільства культурного розмаїття; — повагу до особистого простору інших осіб, виявляючи його порушення та протидіючи цьому. <p>Пояснює:</p> <ul style="list-style-type: none"> — які науки називають гуманітарними; — поняття й терміни «людина», «особистість», «особа», «природа», 	<p>культури. Поняття цінностей. Культурні відмінності. Багатокультурність як суспільна цінність.</p> <p>Людина серед людей. Людина як особистість і особа. Гідність людини. Право людини на особистий простір (приватність). Громадський простір.</p> <p>Що таке суспільство. Групи (спільноти) у людському суспільстві. Життя в спільноті. Взаємозалежність та співпраця. Солідарність. Правила, яких необхідно дотримуватися в різних людських спільнотах. Конфлікти в суспільстві, способи їх розв'язання. Школа як спільнота.</p>	<p>сьогоднішньому житті».</p> <p>Групова, парна робота:</p> <ul style="list-style-type: none"> — взаємодія учнів та учениць у складі пар або малих груп під час виконання вправ із підготовки для створення мінідослідження «Яким чином я залежу від природи і суспільства», створення анімації (відображення історичної події, соціальних процесів); — виконання вправи на уточнення соціальних цінностей та соціальної поведінки. <p>Індивідуальна робота:</p> <ul style="list-style-type: none"> — виконання вправи з визначення причин, приводу, результату і наслідків історичної події, явища або процесу; — виконання вправ із добирання інформації за заданими критеріями за допомогою визначених пошукових систем; — висловлювання власної думки усно й письмово: розказати
---	---	---

<p>«навколишнє середовище», «діяльність людини», «гідність», «культура», «цінність», «звичаї», «мораль», «закон», «права людини», «права дитини», «громадянин», «дискримінація», «булінг», «суспільство», «особистий простір (приватність)», «демократія», «історія», «історичний факт», «подія», «історичне явище», «історичний процес», «історія України», «всесвітня історія»;</p> <ul style="list-style-type: none"> — значення громадського простору для суспільства; — суспільну цінність механізмів демократії; — унікальність та неповторність кожної людини; — як життя людини й суспільства залежить від природних змін, науково-технічних винаходів, соціальних обставин; як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю; — основні права людини, зокрема дитини, механізми їх реалізації та захисту; — що означає бути відповідальним 	<p>Права людини. Права дитини. Права та обов'язки громадянина України. Протидія порушенню прав людини і громадянина.</p> <p>Демократія: принципи та механізми функціонування.</p> <p>Вивчення людини як соціальної істоти. Вивчення суспільства. Соціальні та гуманітарні науки.</p> <p>Багатоманітність та єдність історії. Історія як наука та навчальний предмет. Історія України — складова європейської та світової (всесвітньої) історії.</p> <p>Мета пізнання минулого.</p> <p>Людина — творець історії. Історичні факти, події, явища та</p>	<p>(усно або письмово) про спільноти, до яких належать учні та учениці, і правила, яких необхідно в них дотримуватися; охарактеризувати одну із соціальних груп.</p> <p>Диференціація:</p> <ul style="list-style-type: none"> — вправа на уточнення цінностей сучасного суспільства; — створення повідомлення для соціальної мережі про застосування принципів та механізмів демократії в реальному житті
--	--	--

<p>громадянином України;</p> <ul style="list-style-type: none"> — що вивчає історія України і чому вона є складовою європейської та світової (всесвітньої) історії; — переваги поведінки, заснованої на повазі до прав людини та її гідності. <p>Встановлює:</p> <ul style="list-style-type: none"> — що біологічне, а що соціальне в людині; — до яких спільнот належить; — спільне й відмінне в історії як науки та навчальному предметі; — взаємозв'язок між поняттями «людина», «суспільство», «історія». <p>Співвідносить:</p> <ul style="list-style-type: none"> — своє право на особистий простір (приватність) і право інших осіб на це; — поняття «звичай», «мораль», «закон»; — соціокультурні практики різних спільнот (уподобання в їжі, способи привітання та звернення до людей, формули ввічливості тощо) 	<p>процеси. Особиста історія</p>	
<p>Узагальнення за розділом. Тематичний контроль</p>		

Розділ II. Стадії розвитку суспільства. Історичний процес. Час в історії

<p>Демонструє:</p> <ul style="list-style-type: none"> — вміння визначати головне в тексті підручника; — вміння будувати лінію часу, встановлювати за нею послідовність, тривалість і віддаленість історичних подій, явищ та процесів; розташовувати події в хронологічній послідовності й створювати хронологічну таблицю; — навички визначати передумови, причини, привід, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів; — вміння розрізняти природні, економічні, політичні, соціальні, технологічні та культурні зміни в житті людини і суспільства в минулому й сьогоденні; — вміння описувати перебіг історичних подій та визначати тяглість в історичному процесі, використовуючи різні джерела інформації. 	<p>Стадії розвитку людського суспільства: різні підходи.</p> <p>Цивілізаційний підхід: первісність, локальні цивілізації, світова цивілізація.</p> <p>Соціологічний підхід: доіндустріальне (доаграрне та аграрне), індустріальне, постіндустріальне (інформаційне) суспільство.</p> <p>Періодизації історії людства та історії України.</p> <p>Доісторичний та історичний часи. Календар і календарні системи.</p> <p>Календарний та історичний час. Системи літочислення.</p> <p>Обчислення історичного часу. Лінія часу. Хронологія.</p>	<p>Як впоратися</p> <p>Фронтальна робота:</p> <ul style="list-style-type: none"> — пояснення і прикладна діяльність учителя/вчительки; — одночасне виконання учнями та ученицями пізнавальних і практичних завдань; — перегляд навчальних фільмів (календарі, історичні періодизації, цивілізації), презентацій; — дидактичні ігри. <p>Групова, парна робота:</p> <ul style="list-style-type: none"> — взаємодія учнів та учениць у складі пар або малих груп під час виконання вправ із підготовки для створення мінідослідження, анімації (відображення історичної події), презентацій (як у різних народів у різні історичні епохи визначали точку відліку історичного часу, на яких принципах створювався календар).
---	---	--

<p>Пояснює:</p> <ul style="list-style-type: none"> — стадії розвитку людства; — необхідність встановлення хронологічної послідовності подій; — як відбувається відлік часу в історії; — відмінності одиниць вимірювання історичного часу (рік — століття — тисячоліття — ера); — принцип поділу на історичні періоди, назви і хронологічні межі періодів (епох) історії: Первісне суспільство, Античність, Середні віки, Ранньомодерна доба, Модерна доба; — поняття й терміни «стадії суспільного розвитку», «хронологія», «історична періодизація», «ера», «період (епоха)», «тисячоліття», «століття», «хронологічна таблиця». <p>Встановлює:</p> <ul style="list-style-type: none"> — одночасність, тривалість і віддаленість подій; 	<p>Одночасність, тривалість і віддаленість подій. Хронологічна послідовність подій (на прикладі історії України).</p> <p>Історичний процес. Зв'язок між подіями. Причини, привід, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів.</p> <p>Тяглість/перервність історії, суспільних процесів</p>	<p>Індивідуальна робота:</p> <ul style="list-style-type: none"> — виконання вправ із визначення причин, приводу, результатів і наслідків історичної події, явища або процесу; робота з лінією часу; — розв'язання історичних задач із хронології, у яких необхідно: <ol style="list-style-type: none"> 1) співвіднести рік — століття — тисячоліття; 2) встановити тривалість і віддаленість подій; 3) розмістити події на лінії часу та за допомогою неї визначити послідовність подій; 4) виконати завдання з визначення співвіднесення різних подій; — виконання вправ із визначення причин, приводу, результату і наслідків історичної події, явища або процесу; — створення опису історичних подій, явищ та процесів.
---	--	--

<ul style="list-style-type: none"> — початок історичного часу; — особливості історичного часу; — відмінності систем літочислення, їхні приклади; — сфери суспільного життя, які зазнавали змін, що призвели до переходу в інший період суспільного розвитку за допомогою вчителя/вчительки; як змінювалися цінності людства; — зв'язок зі знаннями, отриманими з інших навчальних курсів; <p>Співвідносить:</p> <ul style="list-style-type: none"> — одиниці вимірювання історичного часу (рік — століття — тисячоліття — ера); — основні періоди (епохи) всесвітньої історії та історії України; — власні уявлення з отриманими знаннями, вміннями та навичками 		<p>Диференціація:</p> <ul style="list-style-type: none"> — вправи на уточнення суспільних цінностей; — різнорівневі практичні дидактичні завдання
<p><i>Узагальнення за розділом. Тематичний контроль</i></p>		
<p>Розділ III. Людина у просторі життєдіяльності. Історичний простір. Історичне мислення</p>		
<p>Демонструє:</p> <ul style="list-style-type: none"> — вміння працювати з історичною 	<p>Географічний та історичний простір. Людина у</p>	<p>Як впоратися</p> <p>Фронтальна робота:</p>

<p>картою (на прикладах карт з історії України різних періодів), складати розповідь за історичною картою;</p> <ul style="list-style-type: none"> — територіальне розташування свого міста/селища/села; — основні історико-етнографічні регіони України; — держави-сусіди України; — вміння розкривати перебіг історичних подій, використовуючи карту; — вміння виокремлювати основні елементи історичної карти та пояснювати їхнє значення; — вміння позначати розміщення об'єктів, визначати відстань, прокладати маршрути на історичній карті; <p>Пояснює:</p> <ul style="list-style-type: none"> — що таке історична карта та яку інформацію можна за нею отримати; — сталі й змінні об'єкти на історичній карті; — поняття й терміни «історична карта/картосхема», «контурна карта», «історико-етнографічний регіон», 	<p>просторі життєдіяльності. Карти та картосхеми.</p> <p>Історична карта як джерело інформації. Основні елементи історичної карти (сталі та змінні об'єкти).</p> <p>Географічне розташування природних і соціальних об'єктів на історичній карті. Орієнтація об'єктів щодо сторін світу та суб'єкта спостереження. Співвідношення даних карти з іншими джерелами інформації.</p> <p>Робота з історичною картою (на прикладах карт з історії України різних періодів), порівняння інформації.</p> <p>Україна на історичній карті Європи та світу.</p> <p>Топоніміка. Поява назви «Україна».</p> <p>Етнографія. Історико-етнографічні регіони України.</p> <p>Моє місто, селище, село на</p>	<ul style="list-style-type: none"> — пояснення вчителя/вчительки з використанням картографічного матеріалу; — одночасне виконання учнями та ученицями практичних і пізнавальних завдань; — дидактичні ігри. <p>Групова, парна робота:</p> <ul style="list-style-type: none"> — взаємодія учнів та учениць у складі пар або малих груп під час виконання вправ з орієнтування в історичному просторі та деяких проявів історичного мислення; працюючи в парах, переконати партнера/партнерку, що без історичної карти неможливо добре зрозуміти історію. <p>Індивідуальна робота:</p> <ul style="list-style-type: none"> — виконання творчих домашніх завдань; — наведення прикладів впливу географічного середовища, клімату й доступу до природних ресурсів на спосіб життя й світогляд людей;
---	--	---

<p>«громадський простір», «територіальні межі», «державний кордон»;</p> <ul style="list-style-type: none"> — як позначати/відображати історичні події, історико-етнографічні регіони, держави, рідне місто/селище/село на контурній карті; — присутність минулого в сучасному суспільному просторі (історичні пам'ятки, топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо); — зміст чинників, від яких залежить життя людини й суспільства; — існування проблеми територіальних суперечок між державами. <p>Встановлює:</p> <ul style="list-style-type: none"> — відмінності між історичною та географічною картами; — як читати історичну карту, використовуючи легенду; — як відображені на карті/картосхемі історичні події; — географічне розташування природних і соціальних об'єктів на історичній карті щодо сторін світу й 	<p>історичній карті.</p> <p>Присутність минулого в сучасному громадському просторі (історичні пам'ятки, топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо)</p>	<ul style="list-style-type: none"> — наведення прикладів проявів минулого в топоніміці; — створення тематичних анімованих карт; — наведення прикладів історичних пам'яток, проявів минулого в топоніміці, фольклорі, лексиці, соціальних практиках; — складання усної або письмової розповіді про присутність пам'яток минулого в сучасному громадському просторі на основі здобутої за допомогою пошукових систем інформації. — виконання вправ із добирання інформації за заданими критеріями за допомогою визначених пошукових інтернет-систем. <p>Диференціація:</p> <ul style="list-style-type: none"> — вправи різного рівня складності з історичною картою і проявами історичного мислення; — створення рекламного
--	---	---

<p>суб'єкта спостереження;</p> <ul style="list-style-type: none"> — залежність життя людини й суспільства від природних змін, науково-технічних винаходів і соціальних обставин (на прикладі окремих історико-етнографічних регіонів України); — подібність та відмінність інформації після порівняння різних карт; — приклади історичних пам'яток, проявів минулого в топоніміці, лексиці, фольклорі, соціальних практиках. <p>Співвідносить:</p> <ul style="list-style-type: none"> — дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя/вчительки, текст підручника та інших навчальних матеріалів тощо); — власні уявлення з отриманими знаннями, вміннями та навичками; — ризик отримання неправдивої інформації 		<p>продукту на основі краєзнавчого матеріалу;</p> <ul style="list-style-type: none"> — написання переліку порад для того, хто прагне добре оволодіти історичним мисленням
<p><i>Узагальнення за розділом. Тематичний контроль</i></p>		

Розділ IV. Інформація та її цінність. Історичні джерела. Сучасні підходи до дослідження і вивчення історії

<p>Демонструє:</p> <ul style="list-style-type: none"> — усвідомлення суспільної цінності інформації, її видів; — знання різновидів історичних джерел, місць, де збереження історичних джерел (музеї, архіви, бібліотеки, історико-архітектурні заповідники), провідних історичних музеїв України, пам'ятників своєї місцевості та видатних пам'ятників України; — вміння добирати інформацію за запропонованою тематикою та походженням із різних джерел; підготувати повідомлення про суспільне явище, історичний факт; — вміння визначати походження історичного або медійного джерела за зовнішніми ознаками; — навички використання пошукових систем для отримання інформації та з'ясування значення невідомих термінів; 	<p>Як вивчати суспільство та історію. Інформація та її види. Суспільна цінність інформації. Текст і медіатекст. Використання пошукових систем для отримання інформації. Факт і судження. Аналіз історичної та іншої інформації. З'ясування достовірності історичної та суспільної інформації. Історичне мислення. Виявлення й прогнозування суспільних (історичних) змін. Історичні джерела та їхні різновиди. Робота з історичними джерелами. Способи накопичення та пошуку інформації в різні часи. Виявлення джерел. Робота</p>	<p>Як впоратися Фронтальна робота:</p> <ul style="list-style-type: none"> — пояснення вчителя/вчительки; — одночасне виконання учнями та ученицями пізнавальних і практичних завдань для отримання нових знань; — дидактичні ігри; — театралізовані мінівистави. <p>Групова, парна робота:</p> <ul style="list-style-type: none"> — взаємодія учнів та учениць у складі пар або малих груп під час виконання спільних або різних завдань (робота з прикладами джерел, аналіз історичних пам'яток, історичних досліджень); — спільне виконання завдань у дослідницькій діяльності (добір джерел та історичних досліджень за певною
--	--	--

<p>— критичне ставлення до джерел інформації;</p> <p>— відмінності історико-культурних пам'яток, осіб, соціальних об'єктів та явищ за певними ознаками;</p> <p>— вміння добирати та оцінювати джерела для опису історичних подій, явищ, процесів і діяльності людей; знаходити інформацію про пам'ятку, пам'ятник історії України;</p> <p>— приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні — топоніміці, лексиці, фольклорі, соціальній практиці тощо; символічний зміст пам'ятників;</p> <p>— назви основних літописів Русі-України, Галицько-Волинської держави, козацьких літописів;</p> <p>— імена провідних світових та українських істориків різних часів і назви їхніх головних досліджень;</p> <p>— вміння оцінювати значення подій, явищ, цінностей історико-культурної пам'ятки для конкретного історичного</p>	<p>археологів. Артефакти.</p> <p>Спеціальні історичні дисципліни.</p> <p>Збереження інформації та історичних джерел.</p> <p>Місця, де зберігають історичні джерела.</p> <p>Пам'ятки і пам'ятники.</p> <p>Пам'ятники історії рідного краю.</p> <p>Історична особа (постать).</p> <p>Історичний образ. Історичне дослідження.</p> <p>Історики. Визначні історичні твори зі всесвітньої історії та історії України.</p> <p>Історіографія.</p> <p>Історія України та всесвітня історія в літературних образах.</p> <p>Дослідження історії рідного краю. Джерела з історії рідного краю</p>	<p>ознакою);</p> <p>Індивідуальна робота:</p> <p>— робота з визначення типології історичних джерел;</p> <p>— виконання завдань із використанням ілюстративного матеріалу (його добір за певною ознакою);</p> <p>— створення за схемою історичних портретів постаті (за допомогою вчителя/вчительки);</p> <p>— наведення прикладів історичних пам'яток, проявів минулого у фольклорі, лексиці, соціальних практиках;</p> <p>— визначення ознак музейного експоната (артефакту);</p> <p>— створення анімації (робота археологів);</p> <p>— наведення прикладів історичних досліджень і дослідників;</p> <p>— виконання вправ із добирання інформації за заданими критеріями за допомогою визначених</p>
--	--	--

<p>періоду;</p> <ul style="list-style-type: none"> — розуміння, у чому полягає історичне мислення; — розуміння як історики виявляють і передбачають суспільні (історичні) зміни; — вміння формулювати запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства в цілому, груп людей або окремих осіб; — розуміння потреби в доступності громадського простору для осіб з інвалідністю й маломобільних груп населення; — дотримання правил, визначених суспільством, щодо об'єктів громадського простору. <p>Пояснює:</p> <ul style="list-style-type: none"> — що таке інформація; — що є історичним джерелом; — як виокремити історичну інформацію з інформаційного потоку; як історики виявляють історичні джерела; чим відрізняються історичні джерела; — потребу залучення різних джерел 		<p>пошукових систем.</p> <p>Диференціація:</p> <ul style="list-style-type: none"> — виконання вправ різного рівня складності з визначенням історичної постаті, історичного джерела, пошук і розрізнення первинних і вторинних джерел; — розрізнення фактів і суджень у запропонованому тексті; — створення повідомлення для соціальної мережі на історичну тематику; — створення образу обраної історичної події: за допомогою і з дозволу батьків (дідусів, бабусь або інших родичів) учні та учениці добирають інформацію про минуле з наявних візуальних джерел (фотоальбоми, листівки, зображення пам'яток історії тощо) і готують повідомлення (в усній або письмовій формі) про те, що вони дізналися за ними про минуле; готують презентацію родинного дерева, указавши історичні
--	--	---

<p>для повноти й достовірності відображення історії та суспільних процесів;</p> <ul style="list-style-type: none"> — критичне ставлення до джерел та інформації; — що таке громадський простір та яким є його значення для суспільства; — поняття й терміни «усні джерела», «речові джерела», «археологія», «писемні джерела», «історичні джерела», «артефакт», «аналіз і синтез інформації», «текст», «медіатекст», «літопис», «експонат», «достовірність», «факт», «судження», «систематизація», «експозиція», «музей», «архів», «міф», «легенда», «пам'ятка», «пам'ятник», «історичний факт», «історична подія», «історичне явище», «історичний процес», «історична особа (постать)», «історичний образ», «історичне дослідження», «історіографія»; — події, явища, процеси минулого й сучасності, формулює судження або припущення за джерелами інформації; — взаємопов'язаність історичних подій; 		<p>події, що вплинули на їхню родину</p>
---	--	--

<p>— причинно-наслідкові зв'язки; — основні правила, якими керуються історики під час здійснення досліджень; — важливість дослідження історії рідного краю; — як розв'язати проблему нестачі або «надлишку» історичних джерел із певної тематики.</p> <p>Встановлює:</p> <p>— вірогідність, надійність та повноту інформації за поданими джерелами за допомогою вчителя/вчительки; — відмінності між фактами та судженнями в запропонованому тексті; — відмінності між науково-популярним історичним текстом та художнім; — чим пам'ятка відрізняється від пам'ятника.</p> <p>Співвідносить:</p> <p>— джерела інформації за видами; — ознаки, що пов'язують історичні джерела та ілюстративний матеріал із певним історичним періодом (у межах</p>		
---	--	--

теми); — способи накопичення та пошуку інформації		
<i>Узагальнення за розділом. Тематичний контроль</i>		

6 клас

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета/інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності, орієнтовні приклади
Вступ		
<p>Демонструє:</p> <ul style="list-style-type: none"> — вміння користуватися знаннями, набутими минулого року; — розуміння історичного процесу як лінійного; — знання хронологічного розвитку українських земель; — навички співпраці в межах групи. <p>Пояснює:</p> <ul style="list-style-type: none"> — значення цивілізаційного шляху людства; 	<p>Людина в суспільстві: від первісних часів до сучасності.</p> <p>Перші етапи історії людства — Первісність і Стародавній світ.</p> <p>Цивілізаційний шлях розвитку людства. Найдавніші цивілізації (оглядово).</p> <p>Вплив Стародавнього світу на подальшу історію людства.</p>	<p>Як впоратися</p> <p>Фронтальна робота:</p> <ul style="list-style-type: none"> — пояснення вчителя/вчительки, що супроводжується презентацією; — обговорення: чому історія важлива для розвитку людства. <p>Групова, парна робота:</p> <ul style="list-style-type: none"> — взаємодія учнів та учениць у складі груп (знайомство з основними термінами та назвами); — створення структурно-

<p>— сутність історичних джерел; — поняття й терміни «цивілізація», «історія».</p> <p>Встановлює: — значення історії для окремої людини.</p> <p>Співвідносить: — стародавню історію та сучасність</p>	<p>Україна в давнину</p>	<p>логічних схем.</p> <p>Індивідуальна робота: — складання запитань про вплив певної події на життя людини й суспільства; — використання інтернету для пошуку необхідної інформації.</p> <p>Диференціація: — виконання вправ на розуміння, що історія — це життя людства та кожної окремої людини</p>
---	--------------------------	---

Розділ V. Первісні часи: людина, громада, зародження суспільства

<p>Демонструє: — вміння використовувати підручник як джерело знань; — розуміння сутності наукових і релігійних теорій походження людини; — знання напрямків розселення людей по земній кулі, часу появи людини на землях сучасної України, винаходів і пам'яток культури первісних людей ;</p>	<p>Походження людини. Основні теорії. Етапи антропогенезу на території України. Розселення людей по земній кулі та на території України.</p> <p style="text-align: center;">Зміна природних умов і форм господарювання</p>	<p>Як впоратися Фронтальна робота: — пояснення вчителя/вчительки, що супроводжується демонстрацією схем і таблиць; — одночасне виконання учнями та ученицями пізнавальних завдань під керівництвом учителя/вчительки для з'ясування основних відмінностей</p>
---	--	---

<p>— навички співпраці в межах класного проєкту;</p> <p>— вміння описувати спосіб життя первісних людей у різні періоди Первісного суспільства;</p> <p>— емоційне сприйняття опрацьованого навчального матеріалу.</p> <p>Пояснює:</p> <p>— різноманіття чинників, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів);</p> <p>— сутність первісних форм релігійних вірувань: фетишизму, тотемізму, анімізму, магії;</p> <p>— риси господарства, суспільного устрою й світосприйняття як основи історичного опису життя людей у минулому;</p> <p>— поняття й терміни «неандерталець», «кроманьйонець», «homo sapiens (людина розумна)», «стоянка первісних людей», «археологічна культура», «неолітична революція», «рід», «родова</p>	<p>(привласнювальне та відтворювальне) людей у різні етапи (періоди) Первісного суспільства (палеоліт, мезоліт, неоліт, енеоліт, бронзовий вік, ранній залізний вік). Поява землеробства і скотарства. Кочовий та осілий способи життя. Матеріальна культура доби Первісного суспільства.</p> <p>Розвиток людських спільнот у Первісні часи. Соціальні зв'язки.</p> <p>Громади. Суспільна організація (первісне людське стадо — рід — община — плем'я) та організація влади (народні збори — рада старійшин — вождь) за Первісних часів. «Воєнна демократія».</p> <p>Духовна культура та</p>	<p>Первісного суспільства;</p> <p>— дискусія: чому кроманьйонці витіснили неандертальців у боротьбі за існування; особливості ролі чоловіка та жінки в первісному суспільстві.</p> <p>Групова, парна робота:</p> <p>— взаємодія учнів та учениць у складі пар або малих груп (взаємоопитування, діалоги та репліки для коміксів про життя первісних людей тощо);</p> <p>— створення структурно-логічних схем.</p> <p>Індивідуальна робота:</p> <p>— складання запитань про вплив певної події на життя людини й суспільства;</p> <p>— пояснення та доцільність застосування термінів і понять;</p> <p>— складання хронологічних таблиць;</p> <p>— створення колажу зразків первісного мистецтва.</p> <p>Диференціація:</p>
---	--	---

<p>община», «територіальна (сусідська) община», «плем'я», «ремесло»;</p> <p>— виклики, що стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах (за допомогою вчителя/вчительки);</p> <p>— відмінності пам'яток палеоліту, мезоліту, неоліту.</p> <p>Встановлює:</p> <p>— одночасність подій в історичному просторі, тривалість подій, явищ, процесів та їхню віддаленість одне від одного (у межах теми, за допомогою вчителя/вчительки);</p> <p>— за характерними ознаками відомі пам'ятки (стоянки) первісних людей на землях сучасної України;</p> <p>— причини і привід, результати й наслідки історичних подій, явищ, процесів (за допомогою вчителя/вчительки).</p> <p>Співвідносить:</p> <p>— археологічну й історичну періодизацію історії України та всесвітньої історії;</p> <p>— природні, економічні, політичні,</p>	<p>вірування людей за Первісних часів. Релігійні уявлення доісторичного періоду: тотемізм, анімізм, фетишизм. Магічні дії.</p> <p>Світогляд та цінності первісної людини. Наскельний живопис та інші форми мистецтва.</p> <p>Основні стоянки й пам'ятки первісних людей на землях сучасної України</p>	<p>— виконання вправ на розуміння, що людина — головний герой історії, та визначення особливостей ролі чоловіка й жінки в історії;</p> <p>— добір інформації про нові досягнення у вивченні історії Первісного суспільства</p>
---	--	--

<p>соціальні, технологічні та культурні зміни, розрізняє та наводить приклади впливу цих змін на життя людини в Первісні часи;</p> <ul style="list-style-type: none"> — власні уявлення з отриманими знаннями, уміннями та навичками; — нові знання про Первісні часи з усталеними уявленнями 		
<p><i>Узагальнення за розділом. Тематичний контроль</i></p>		
<p>Розділ VI. Зародження перших цивілізацій. Людина і держава. Українські землі на зорі цивілізаційного розвитку</p>		
<p>Демонструє:</p> <ul style="list-style-type: none"> — вміння позначати на карті (використовуючи географічні орієнтири) давні цивілізації й міста, держави; співвідносити дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя/вчительки, текст підручника тощо); — знання територіальних меж трипільської та середньостогівської культур, розташування найбільших поселень трипільців; центрів виробництва металу бронзового віку; — вміння формулювати запитання 	<p>Поява перших цивілізацій на Близькому Сході та в Єгипті. Природно-географічні умови регіону, особливості співіснування з природою.</p> <p>Родючий півмісяць. Поява перших міст. Іригаційна (зрошувальна) система. Повсякденне життя.</p> <p>Матеріальна культура народів Близького Сходу в давнину.</p>	<p>Як впоратися</p> <p>Фронтальна робота:</p> <ul style="list-style-type: none"> — пояснення вчителя/вчительки із залученням візуального ряду, що створює образ перших цивілізацій; — одночасне виконання учнями та ученицями пізнавальних завдань про відмінності перших цивілізацій; — відповіді на проблемні запитання про роль природного чинника у становленні перших цивілізацій; — дидактичні ігри; — дискусія: які зміни в житті

<p>щодо можливого впливу певних подій на життя суспільства загалом, його окремих груп або представників; характеризувати особливості давніх суспільств і держав;</p> <p>— приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі та просторі, взаємодії людини та природи (на прикладі Месопотамії та Китаю);</p> <p>— вміння визначати ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом, цивілізаційною належністю (у межах теми);</p> <p>— навички описувати повсякденне життя представників різних верств давніх суспільств.</p> <p>Пояснює:</p> <p>— вплив природно-географічних умов на господарське життя, організацію влади та міфологію давніх суспільств;</p> <p>— причини виникнення міст, соціальних верств і держави;</p> <p>— поняття й терміни «цивілізація», «іригаційне (зрошувальне) землеробство»,</p>	<p>Початок доби металів. Бронзовий вік (загальна характеристика).</p> <p>Трипільська та середньостоговська археологічні культури.</p> <p>Бронзовий вік на землях сучасної України.</p> <p>Влада і держава: від Стародавнього Сходу до сучасності. Право і закон у житті держави й людини.</p> <p>Виникнення перших держав.</p> <p>Ознаки держави.</p> <p>Форми державного правління.</p> <p>Дворіччя (Месопотамія). Міста-держави. Шумер і Аккад.</p> <p>Міфологія (Епос про Гільгамеша), клинопис.</p>	<p>людини спричинило використання металів; чи була трипільська культура цивілізацією.</p> <p>Групова робота:</p> <p>— взаємодія учнів та учениць у складі пар або малих груп під час виконання дидактичних вправ з орієнтування в історичному просторі;</p> <p>— установлення послідовності історичних подій за допомогою лінії часу;</p> <p>— спільне виконання завдань у дослідницькій діяльності (робота з текстовими та візуальними джерелами, які характеризують перші цивілізації): учні та учениці характеризують структуру суспільств і держав (Дворіччя, Давній Єгипет, Хараппська і Ведійська цивілізації), визначають спільне й відмінне.</p> <p>Індивідуальна робота:</p> <p>— виконання вправ із визначення причин, приводу, результату і наслідків історичної події, явища або</p>
--	---	--

<p>«Родючий півмісяць», «колонізація», «суспільство», «суспільна верства», «держава», «місто-держава», «фараон», «закон», «реформа», «релігія», «політеїзм», «міфологія», «ієрогліф», «клинопис», «криза бронзового віку», «арії», «колісниця», «фінікійська колонізація», «монотеїзм», «Біблія»;</p> <ul style="list-style-type: none"> — вплив світогляду на спосіб життя давніх людей і суспільств; — місце окремої людини в перших цивілізаціях; — причини злету й занепаду перших держав і суспільств; — необхідність збереження пам'яток минулого; — значення Біблії як історичного джерела; — необхідність використовувати інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, музейні експозиції, для характеристики видатних історичних постатей, формулювання судження про вчинки історичних осіб. 	<p>Зикурати.</p> <p>Вавилон. Закони Хаммурапі. Хети.</p> <p>Ніл — дарунок Єгипту. Об'єднання Верхнього і Нижнього Єгипту. Старе і Середнє царства. Фараон. Піраміди. Релігія. Міфологія. Писемність. Мистецтво.</p> <p>Фінікія. Ізраїльсько-Юдейське царство. Природно-географічні умови розвитку. Повсякдення й господарське життя. Фінікійська колонізація. Карфаген. Алфавіт. Організація влади й суспільства. Царі Давид, Саул, Соломон. Єрусалим. Біблія як історичне джерело.</p> <p>Природно-географічні умови Балканського півострова. Мінойська і Мікенська</p>	<p>процесу;</p> <ul style="list-style-type: none"> — наведення прикладів історичних пам'яток періоду (на землях сучасної України); — формулювання запитань до текстів та історичних джерел; — оцінювання (на основі витягів із Книги мертвих, законів Хаммурапі, Ведів) правового становища населення Єгипту, Месопотамії, Індії. <p>Диференціація:</p> <ul style="list-style-type: none"> — пояснення походження й належності історичного джерела за зовнішніми ознаками; — підготовка повідомлення на тему «Міфи народів — творців перших цивілізацій»; — обговорення питання глобалізації в Стародавньому світі на прикладі взаємодії держав і культур Сходу та Заходу
--	--	--

<p>Встановлює:</p> <ul style="list-style-type: none"> — хронологічні й територіальні межі перших цивілізацій; — причини і привід, результати й наслідки історичних подій, явищ, процесів (на прикладі Мінойської, Хараппської цивілізацій і трипільської культури) за допомогою вчителя/вчительки. <p>Співвідносить:</p> <ul style="list-style-type: none"> — умови розвитку та характерні ознаки суспільств і держав Давнього Єгипту і Передньої та Центральної Азії, Південно-Східної Європи, Індостану та Китаю; — дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя/вчительки, навчального і науково-популярного та літературного текстів тощо); — власні уявлення з отриманими знаннями, вміннями та навичками 	<p>цивілізації. Троянська війна. Нашестя «народів моря» на Східне Середземномор'я. Криза бронзового віку.</p> <p>Індська (Хараппська) цивілізація. Вторгнення аріїв. Ведійська цивілізація. Варни. Релігія та повсякденне життя Давньої Індії. Давньоіндійська література та наукові знання.</p> <p>Зародження цивілізації Давнього Китаю, її особливості.</p> <p>Становлення кочового способу життя в причорноморських степах. Кіммерійці. Початок залізного віку</p>	
<i>Узагальнення за розділом. Тематичний контроль</i>		

Розділ VII. Розквіт перших цивілізацій і держав та їхній вплив на території України

<p>Демонструє: — знання хронологічних і територіальних меж цивілізації Давнього Єгипту, Ассирії, імперії Ахеменідів, Великої Скіфії; цивілізації Давнього Китаю; — вміння виявляти й розрізняти за допомогою вчителя/вчительки причини та привід, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів; описувати повсякденне життя представників різних верств давніх суспільств;</p> <p>Пояснює: — розвиток господарського життя, форм організації влади; — поняття й терміни «кочівники», «імперія», «депортація», «Велика Китайська стіна», «зороастризм», «Велика Скіфія»; — зміни світогляду та способу життя, появу нових релігійних вірувань, світових релігій; — причини злету й занепаду давніх держав і суспільств;</p>	<p>Імперії Стародавнього світу: новий етап формування держав.</p> <p>Ассирія — перша імперія. Політика завоювань. Тіглатпаласар III, Саргон II, Ашшурбанапал. Писемність. Мистецтво.</p> <p>Халдейське (Нововавилонське) царство. Навуходоносор II. Розквіт Вавилону.</p> <p>Єгипет — «світова держава».</p> <p>Релігія. Міфологія. Писемність. Мистецтво.</p> <p>Природа Іранського нагір'я. Зороастризм. Виникнення Перської держави.</p>	<p>Як впоратися Фронтальна робота: — пояснення вчителя/вчительки, що супроводжується демонстрацією картографічних матеріалів та видатних пам'яток минулого, навчальних фільмів; — одночасне виконання учнями та ученицями пізнавальних завдань, відповіді на проблемні запитання про зміни в державному й суспільному устрої провідних держав світу; — дидактичні ігри; — дискусія: які зміни в житті людини спричинило використання заліза.</p> <p>Групова робота: — взаємодія учнів та учениць у складі пар або малих груп під час виконання дидактичних вправ з орієнтування в історичному просторі (зміни меж держав, поява нових держав, переселення народів);</p>
--	---	--

<p>— необхідність збереження пам'яток минулого;</p> <p>— необхідність критичного використання інформації з різних джерел (зокрема, тексти та відеоматеріали, музейні експозиції) для характеристики видатних історичних постатей, формулюючи власні судження про вчинки історичних осіб.</p> <p>Встановлює:</p> <p>— на карті (використовуючи географічні орієнтири) давні цивілізації й міста, держави;</p> <p>— ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом, цивілізаційною належністю (у межах теми); основне і другорядне.</p> <p>Співвідносить:</p> <p>— особливості розвитку суспільств та держав, що вивчаються;</p> <p>— співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя/вчительки, текст підручника тощо);</p> <p>— вже відомі й нові приклади впливу</p>	<p>Імперія Ахеменідів. Кір II.</p> <p>Розселення скіфів. Велика Скіфія.</p> <p>Суспільство, господарство, побут, вірування. Сармати.</p> <p>Держава Маур'їв. Ашока. Будда та його вчення. Поява першої світової релігії.</p> <p>Утворення єдиної держави в Китаї. Цінь Ши Хуанді. Суспільний устрій та повсякденне життя Давнього Китаю. Конфуцій і його вчення.</p> <p>Наукові знання, освіта та писемність, мистецтво в Давньому Китаї.</p> <p>Повсякденне життя людини в імперії, зміни у світогляді</p>	<p>— установлення послідовності історичних подій за допомогою лінії часу;</p> <p>— спільне виконання завдань у дослідницькій діяльності (робота з текстовими та візуальними джерелами).</p> <p>Індивідуальна робота:</p> <p>— виконання вправ із визначення причин, приводу, результату і наслідків історичної події, явища або процесу;</p> <p>— наведення прикладів історичних пам'яток доби (на землях сучасної України);</p> <p>— створення колажу зразків пам'яток минулого.</p> <p>Диференціація:</p> <p>— пояснення відмінностей між релігійними та етичними вченнями (релігійні вчення Месопотамії та Єгипту, юдаїзм, зороастризм, буддизм, конфуціанство);</p> <p>— складання уявного туристичного маршруту за тематикою</p>
---	---	---

<p>діяльності людини на навколишнє середовище в часі та просторі, взаємодію людини та природи;</p> <p>— обставини, у яких діяли видатні правителі минулого, що давало можливість проявити свої здібності</p>		<p>розділу;</p> <p>— обговорення питання впливу світових релігій на зближення людських цивілізацій</p>
<p>Узагальнення за розділом. Тематичний контроль</p>		
<p>Розділ VIII. Античний світ: зародження демократії. Античність на українських землях</p>		
<p>Демонструє:</p> <p>— вміння використовувати підручник як базу для нових знань;</p> <p>— часову послідовність подій грецької класичної (полісної) цивілізації, історії Риму та суспільств, які існували на українських землях в Античну добу;</p> <p>— хронологічні межі існування на території України грецьких міст-держав (полісів), Боспорського царства;</p> <p>— знання пам'яток культури Давньої Греції, Скіфії, елліністичного світу, античних міст-держав Північного Причорномор'я та Криму, Риму;</p> <p>— історико-географічні об'єкти</p>	<p>Поняття Античної цивілізації. Періодизація.</p> <p>«Темні віки» історії Греції. Давньогрецьке суспільство. Поява грецьких полісів. Афіни і Спарта. Господарювання та повсякденне життя. Персько-грецькі війни. Утвердження демократії в Афінах за Перікла. Формування інституту громадянства. Антична демократія як основа для сучасної демократії. Громадянин і держава: права та обов'язки.</p>	<p>Як впоратися</p> <p>Фронтальна робота:</p> <p>— пояснення вчителя/вчительки, що акцентує увагу на місці людини в Античному світі та цінностях демократії;</p> <p>— одночасне виконання учнями та ученицями пізнавальних завдань, присвячених повсякденному життю Греції та Риму;</p> <p>— дидактичні ігри;</p> <p>— дискусія: скіфська доба в історії України; чому Рим підкорив Середземномор'я.</p> <p>Групова робота:</p>

<p>Античної цивілізації на карті;</p> <ul style="list-style-type: none"> — вміння формулювати судження, характеризуючи й зіставляючи суспільний устрій та повсякденне життя Афін і Спарти, Македонії, Римської держави в різні періоди; — знання основних фактів біографії історичних постатей. <p>Пояснює:</p> <ul style="list-style-type: none"> — особливості античної демократії, зміст прав та обов’язків громадян Афін, Риму, статус інших верств суспільства, рабів; — відмінності між громадським та особистим простором на прикладі суспільного розвитку Афін, Спарти; — причини піднесення й занепаду грецьких полісів, Великої Скіфії, Македонії, Риму; — передумови і причини Великої грецької колонізації; — внесок та зв’язок Античної цивілізації зі спільнотами, що розвивалися на українських землях; — поняття й терміни «Античність», 	<p>Громадський простір в Афінах. Особистий простір.</p> <p>Грецька релігія та міфологія. Античні Олімпійські ігри. Сім’я, освіта та виховання афінян і спартанців. Видатні представники культури античної Греції.</p> <p>Велика грецька колонізація. Заснування античних грецьких поселень на землях сучасної України (у Північному Причорномор’ї). Суспільне, господарське життя й побут в античних полісах на землях сучасної України. Відносини греків і місцевого населення.</p> <p>Пелопоннеські війни. Піднесення Македонії. Підкорення Греції Філіпом II. Александр Великий</p>	<ul style="list-style-type: none"> — взаємодія учнів та учениць під час створення історичних реконструкцій: народні збори в Афінах, засідання сенату в Римі; переговори між Римом і Карфагеном; зустріч римлян і варварів; — виконання вправ на визначення пріоритетів та уточнення цінностей (на прикладах історії Греції та Риму); — створення постера про видатну історичну постать (на вибір учителя/вчительки). <p>Індивідуальна робота:</p> <ul style="list-style-type: none"> — виконання вправ із добирання інформації за заданими критеріями за допомогою визначених пошукових систем («мова ворожнечі» в конфліктах минулого: персько-грецькі війни, пелопоннеські війни, походи Александра Великого (Македонського), пунічні війни); — визначення ознак музейного експоната (артефакту) під час екскурсії
---	--	--

<p>«еллінізм», «поліс», «громадянин», «демос», «аристократія», «тиранія», «демократія», «пантеон богів», «Олімпійські ігри», «республіка», «імперія», «патриції», «плебеї», «сенат», «римська вілла», «диктатор», «вето», «легіон», «провінція», «гладіатор», «експансія», «курган», «прабатьківщина слов'ян», «Велике розселення слов'ян»;</p> <p>— близькість давньогрецької, елліністичної і давньоримської культур;</p> <p>— особливості змісту прав та обов'язків громадян Риму, статусу інших верств суспільства, рабів;</p> <p>— відмінності між громадським та особистим простором на прикладі суспільного розвитку Риму;</p> <p>— причини піднесення й кризи Римської республіки та заміни її на імперію;</p> <p>— передумови, причини, наслідки Великого переселення народів;</p> <p>— внесок Античної цивілізації в історію людства, зв'язок Античної цивілізації зі спільнотами, що розвивалися</p>	<p>(Македонський). Східний похід. Елліністичні держави. Культура елліністичної доби. Видатні представники культури.</p> <p>Природно-географічні умови Апеннінського півострова. Виникнення міста Рим. Етруски. Римська республіка в V—I ст. до н. е.: соціальний устрій та організація влади. Боротьба плебеїв і патриціїв. Повсякденне життя. Римська вілла. Військова експансія Риму. Пунічні війни. Криза республіки. Диктатура Цезаря. Громадянські війни.</p> <p>Цінності демократії в минулому та сучасності.</p> <p>Пантеон римських богів. Римське право. Мистецтво Давнього Риму. Видатні представники культури.</p> <p>Октавіан Август.</p>	<p>до музею.</p> <p>Диференціація:</p> <p>— виконання вправ різного рівня складності з використанням історичної карти;</p> <p>— виконання вправ на уточнення демократичних цінностей;</p> <p>— виконання вправ різного рівня складності з використанням історичних джерел;</p> <p>— створення повідомлення для соціальної мережі на історичну тематику: учні та учениці порівнюють правове становище різних груп громадян, а також громадян і негромадян у Давньому Римі, формулюють власне судження про тогочасні суспільства</p>
---	---	---

<p>на українських землях;</p> <ul style="list-style-type: none"> — причини розселення давніх слов'ян за межами території історичної прабатьківщини; — виникнення передумов для державності в давніх слов'ян як результат розселення, господарського (землеробство) і культурного розвитку; — історичне значення поширення християнства; — вплив соціального становища особи на її повсякденне життя за доби Античності. <p>Встановлює:</p> <ul style="list-style-type: none"> — відмінності між системами правління в Греції та Римі, грецькою та фінікійською колонізацією; — часову послідовність панування в степах Північного Причорномор'я та Криму скіфів, сарматів, готів, гунів; — місце окремої людини в Античній цивілізації; — риси суспільного устрою, господарства античних полісів Північного 	<p>Проблеми демократії і диктатури. Римська імперія в період розквіту. Північне Причорномор'я за часів римського панування.</p> <p>Кризові явища в Римській імперії.</p> <p>Повсякденне життя римлян за часів імперії.</p> <p>Виникнення і поширення християнства. Перетворення християнства на офіційну релігію імперії. Поділ Римської імперії. Народи — сусіди Риму (кельти, сармати, германці, слов'яни та інші). Велике переселення народів. Падіння Західної Римської імперії.</p> <p>Політичний устрій держави: від Стародавнього світу до сучасності.</p> <p>Походження (витоки) слов'янських народів. Природно-</p>	
--	--	--

<p>Причорномор'я та Криму.</p> <p>Співвідносить:</p> <ul style="list-style-type: none"> — спосіб життя (суспільна організація, господарські заняття, духовний світ) давніх слов'ян з іншими народами (кельти, германці, сармати); — взаємовплив Античної цивілізації та навколишнього світу 	<p>географічні умови історичної прабатьківщини розселення слов'ян. Суспільне та господарське життя і духовний світ. Передумови розселення слов'ян. Розвиток слов'янських племен у процесі розселення. Анти і склавини на землях сучасної України. Язичництво</p>	
<p><i>Узагальнення за розділом. Тематичний контроль</i></p>		
<p>Підсумок</p>		
<p>Демонструє:</p> <ul style="list-style-type: none"> — вміння використовувати інтернет як джерело нових знань; — знання хронологічних меж існування світових цивілізацій; — знання пам'яток культури цивілізацій Сходу та Заходу; — розташування на карті цивілізацій Стародавнього світу; — вміння формулювати судження, характеризуючи й зіставляючи суспільний устрій цивілізацій Стародавнього світу. <p>Пояснює:</p>	<p>Цивілізації Стародавнього світу — колиска сучасного світу.</p> <p>Досягнення народів Стародавнього світу — основа для розвитку культури та науки.</p> <p>Держави Стародавнього світу — перші кроки глобалізації.</p> <p>Закладення основ прав людини в давнину.</p> <p>Демократія — цінність сучасного світу.</p> <p>Які уроки з історії</p>	<p>Як впоратися</p> <p>Фронтальна робота:</p> <ul style="list-style-type: none"> — пояснення вчителя/вчительки з акцентом на значенні цивілізацій Стародавнього світу; — одночасне виконання учнями та ученицями пізнавальних завдань, присвячених особливостям розвитку конкретних цивілізацій; — дидактичні ігри; — дискусія: чи впливають цивілізації минулого на сучасне життя. <p>Групова робота:</p>

<p>— спільні й відмінні риси цивілізацій Стародавнього світу;</p> <p>— причини піднесення й занепаду цивілізацій Стародавнього світу;</p> <p>— тяглість античної культури із сучасними європейськими культурами;</p> <p>— особливості римського законодавства для формування європейської правової традиції;</p> <p>— внесок цивілізацій Стародавнього світу в становлення прав людини;</p> <p>— історичне значення світових релігій.</p> <p>Встановлює:</p> <p>— місце українських земель та народів, які жили на цих землях у цивілізаціях Стародавнього світу;</p> <p>— місце окремої людини в цивілізаціях Стародавнього світу;</p> <p>Співвідносить:</p> <p>— взаємовплив цивілізацій Стародавнього світу</p>	<p>Стародавнього світу важливі сьогодні для розвитку громадянського суспільства</p>	<p>— взаємодія учнів та учениць під час створення історичних реконструкцій;</p> <p>— виконання вправи на визначення цінностей цивілізацій Стародавнього світу;</p> <p>— створення візуального ряду для конкретної цивілізації.</p> <p>Індивідуальна робота:</p> <p>— пошук інформації про основи прав людини в Стародавньому світі.</p> <p>Диференціація:</p> <p>— виконання вправ різного рівня складності з використанням історичної карти;</p> <p>— виконання вправ на уточнення демократичних цінностей;</p> <p>— виконання вправ різного рівня складності з використанням історичних джерел;</p> <p>— створення повідомлення для соціальної мережі на історичну тематику</p>
--	---	---

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Оцінювання навчальних результатів учнів та учениць із курсу «Досліджуємо історію і суспільство»

Оцінювання — це процес встановлення рівня навчальних досягнень учнів та учениць в опануванні змісту предмета, умінь та навичок відповідно до вимог навчальних програм. Під час вивчення курсу «Досліджуємо історію і суспільство» система оцінювання спрямована не стільки на перевірку рівня засвоєння матеріалу, а скільки на вимірювання змін, які відбуваються під час вивчення курсу. Оцінювання спирається на очікувані результати, що закладені в програмі з урахуванням змін, які може внести вчитель/вчителька, а також необхідних результатів, які закладені як у наскрізних уміннях, так і в ключових та предметних компетентностях.

Під час роботи з курсом використовуються підсумкове та поточне (формувальне) оцінювання.

Рекомендуємо використовувати підсумкове оцінювання після завершення вивчення теми, розділу, наприкінці семестру та навчального року. Під час підсумкового оцінювання можна використовувати різні форми, починаючи від самооцінювання або взаємооцінювання до багатобальної складної системи. Також доречно проводити оцінювання з використанням інтерактивних форм — дискусій, брейн-рингів, конференцій тощо.

Формувальне оцінювання — система оцінювання, яке, на відміну від підсумкового, має на меті формування (або форматування) навчального процесу з урахуванням навчальних потреб кожного учня/учениці для більш ефективного формування необхідних знань, умінь і навичок.

Формувальне оцінювання як оцінювання для навчання складається з певних елементів, серед яких насамперед: вироблення зрозумілих учням та ученицям цілей на певний період навчання; надання й отримання учнями та ученицями конструктивного зворотного зв'язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей; коригування вчителем/вчителькою навчального процесу відповідно до результатів учнів та учениць.

Форми та види оцінювання, критерії мають бути відкритими й зрозумілими для учнів та учениць. Оцінювання має бути етапом, спрямованим на розвиток, а не тільки на контроль.

Створення закладом освіти навчальної програми з предмета

Відповідно до модельної програми «Досліджуємо історію і суспільство» вчитель/вчителька або педагогічний колектив можуть розробити власну навчальну програму з урахуванням вимог Державного стандарту базової середньої освіти та цієї програми. Розроблена навчальна програма потребує затвердження педагогічною радою навчального закладу, де вона буде впроваджуватися.